

IJTIMOIIY PEDAGOGNING REABILITATSION XIZMATINI AMALGA OSHIRISHNING DOLZARBLIGI

Saydullayeva Ruxshona Tohirjon qizi
NamDPI Pedagogika yoʻnalishi 3-bosqich talabasi
Abdullayev Dilshodbek Yuldashali oʻgʻli
NamDPI katta oʻqituvchisi, (PhD)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21155170>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy pedagog faoliyatida rehabilitatsion xizmatlarning oʻrni va ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy muammolar, xulqiy ogʻishlar, oilaviy nizolar hamda nogironligi boʻlgan shaxslar bilan ishlash jarayonida ijtimoiy pedagogning rehabilitatsion yondashuvlari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada rehabilitatsion xizmatning nazariy asoslari, amaliy yoʻnalishlari va uning taʼlim-tarbiya tizimidagi roli yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy pedagogning shaxsni jamiyatga moslashtirishdagi vazifalari tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar: ijtimoiy pedagog, rehabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv, xulqiy ogʻish, inklyuziv taʼlim, psixologik yordam, ijtimoiy himoya, korrreksion pedagogika.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение реабилитационных услуг в деятельности социального педагога. В современном обществе реабилитационные подходы социального педагога приобретают все большее значение в процессе работы с социальными проблемами, поведенческими отклонениями, семейными конфликтами и лицами с ограниченными возможностями. В статье рассматриваются теоретические основы, практические направления реабилитационных услуг и их роль в системе образования. Также анализируются задачи социального педагога по адаптации человека к обществу.

Ключевые слова: социальный педагог, реабилитация, социальная адаптация, поведенческие отклонения, инклюзивное образование, психологическая помощь, социальная защита, коррекционная педагогика.

Annotation: This article analyzes the role and importance of rehabilitation services in the activities of a social pedagogue. In modern society, the rehabilitation approaches of a social pedagogue are gaining relevance in the process of working with social problems, behavioral deviations, family conflicts, and persons with disabilities. The article covers the theoretical foundations, practical directions of rehabilitation services and its role in the education system. The tasks of a social pedagogue in adapting a person to society are also analyzed.

Keywords: social pedagogue, rehabilitation, social adaptation, behavioral deviation, inclusive education, psychological assistance, social protection, correctional pedagogy.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatda sodir boʻlayotgan ijtimoiy oʻzgarishlar, iqtisodiy va madaniy jarayonlarning tezlashuvi shaxs hayotiga ham bevosita taʼsir koʻrsatmoqda. Ayniqsa, bolalar va oʻsmirlar orasida

uchraydigan ijtimoiy muammolar, oilaviy nizolar, xulqiy og‘ishlar hamda turli psixologik qiyinchiliklar ularning jamiyatga moslashish jarayonini murakkablashtirmoqda. Bunday holatlarda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va rehabilitatsion yondashuvlarga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Ijtimoiy pedagogning rehabilitatsion faoliyati shaxsning yo‘qotilgan yoki buzilgan ijtimoiy aloqalarini tiklash, uning psixologik holatini barqarorlashtirish hamda jamiyatga qayta integratsiya qilishga qaratilgan muhim jarayon hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat individual yordamni, balki oila, ta’lim muassasasi va ijtimoiy muhit bilan kompleks ishlashni ham talab etadi. Shu jihatdan, ijtimoiy pedagogning rehabilitatsion xizmatlarini amalga oshirish bugungi kun pedagogika va ijtimoiy soha amaliyotida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur jarayon shaxsning to‘laqonli rivojlanishi, ijtimoiy faolligi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagog faoliyatida rehabilitatsiya tushunchasi.

Rehabilitatsiya tushunchasi keng ma’noda shaxsning yo‘qotilgan yoki buzilgan jismoniy, psixologik va ijtimoiy funksiyalarini tiklash, uni jamiyat hayotiga qayta moslashtirish jarayonini anglatadi. Ijtimoiy pedagogika nuqtai nazaridan esa rehabilitatsiya — bu faqat tibbiy yoki psixologik tiklanish emas, balki shaxsning ijtimoiy muhitga qayta integratsiya qilinishini ta’minlovchi kompleks pedagogik jarayondir. Ijtimoiy pedagog faoliyatida rehabilitatsiya shaxsning hayotiy qiyinchiliklar natijasida yo‘qotgan ijtimoiy ko‘nikmalarini qayta shakllantirishga, uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini tiklashga hamda jamiyatdagi o‘z o‘rnini topishiga yordam berishga qaratiladi. Bu jarayonda pedagog faqat o‘qituvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, qo‘llab-quvvatlovchi va vositachi sifatida ham faoliyat yuritadi. Rehabilitatsiya jarayoni ko‘pincha murakkab ijtimoiy holatlarga tushib qolgan bolalar va o‘smirlar bilan ishlashda qo‘llaniladi. Masalan, oilaviy muammolar, maktabdan uzilib qolish, xulqiy og‘ishlar yoki ijtimoiy izolyatsiya holatlarida ijtimoiy pedagog shaxsning ruhiy barqarorligini tiklash va uni jamiyatga qayta moslashtirish ustida ishlaydi. Shuningdek, ijtimoiy pedagogik rehabilitatsiya jarayonida individual yondashuv muhim o‘rin tutadi. Har bir shaxsning psixologik holati, ijtimoiy tajribasi va muammolari inobatga olinib, unga mos rehabilitatsion dastur ishlab chiqiladi. Bu esa jarayonning samaradorligini oshiradi va shaxsning tezroq ijtimoiy moslashuviga yordam beradi. Umuman olganda, ijtimoiy pedagog faoliyatida rehabilitatsiya tushunchasi shaxsni faqat “tiklash” emas, balki uni jamiyatda faol, mustaqil va barqaror hayot kechirishga tayyorlashni ham o‘z ichiga oladi.

Rehabilitatsion xizmatlarning maqsad va vazifalari.

Rehabilitatsion xizmatlar ijtimoiy pedagogika tizimida muhim o‘rin tutadi va ularning asosiy yo‘nalishi shaxsni jamiyat hayotiga qayta moslashtirish, uning ijtimoiy faolligini tiklash hamda mustaqil hayot kechirish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu xizmatlar ko‘pincha turli sabablar bilan ijtimoiy muhitdan uzilib qolgan yoki qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan shaxslar bilan ishlashda qo‘llaniladi. Rehabilitatsion xizmatlarning asosiy maqsadi — shaxsning yo‘qotilgan ijtimoiy, psixologik va shaxsiy imkoniyatlarini tiklash orqali uni jamiyatga to‘liq integratsiya qilishdir. Bu jarayonda shaxsning ruhiy barqarorligi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda ijtimoiy munosabatlarga kirishish qobiliyati qayta shakllantiriladi. Shuningdek,

reabilitatsiyaning maqsadi shaxsni faqat muammolardan chiqarish emas, balki uning kelajakda mustaqil ravishda hayot kechirishiga sharoit yaratish ham hisoblanadi. Reabilitatsion xizmatlar bir nechta muhim vazifalarni bajaradi: Birinchidan, shaxsning psixologik holatini barqarorlashtirish va unga hissiy qo'llab-quvvatlash ko'rsatish asosiy vazifalardan biridir. Bu jarayonda stress, qo'rquv, ishonchsizlik kabi holatlarni kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Ikkinchidan, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish vazifasi turadi. Shaxsning muloqot qilish, jamiyatda o'zini tutish va muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyati rivojlantiriladi. Uchinchidan, ta'lim va tarbiya jarayoniga qayta jalb etish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu orqali shaxsning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasi tiklanadi. To'rtinchidan, oilaviy muhit bilan ishlash orqali shaxsning ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi mustahkamlanadi. Oila bilan hamkorlik reabilitatsiya jarayonining samaradorligini oshiradi. Beshinchidan, ijtimoiy moslashuvni ta'minlash, ya'ni shaxsni jamiyatdagi me'yor va qoidalarga moslashtirish ham asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Reabilitatsion xizmatlarning maqsad va vazifalari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular shaxsni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va jamiyatga muvaffaqiyatli qaytarishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari. Ijtimoiy moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash reabilitatsion xizmatlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki shaxsning jamiyatga qayta integratsiya qilinishi faqat tashqi sharoitlarga emas, balki uning ichki psixologik holati va ijtimoiy muhitga moslashish darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli ijtimoiy pedagog faoliyatida ushbu ikki jarayon uzviy ravishda amalga oshiriladi. Ijtimoiy moslashuv — bu shaxsning jamiyatdagi mavjud me'yor, qadriyat va qoidalarga moslashishi, ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi va jamoa hayotida faol ishtirok etish jarayonidir. Ijtimoiy moslashuv mexanizmlariga quyidagilar kiradi: Birinchidan, ijtimoiy muhitga kirish va integratsiya jarayoni. Bu jarayonda shaxs maktab, oila va tengdoshlar jamoasiga qayta qo'shiladi hamda ijtimoiy aloqalarni tiklaydi. Ikkinchidan, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish muhim rol o'ynaydi. Muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, o'z fikrini ifoda etish kabi ko'nikmalar rivojlantiriladi. Uchinchidan, ijtimoiy rollarni o'zlashtirish mexanizmi orqali shaxs jamiyatda o'z o'rnini anglaydi va unga mos xulq-atvorni shakllantiradi. To'rtinchidan, motivatsiyani kuchaytirish ham muhim hisoblanadi. Shaxsda o'z kelajagiga nisbatan ishonch va maqsadlar tizimi shakllantiriladi. Psixologik qo'llab-quvvatlash shaxsning ichki ruhiy holatini barqarorlashtirish, stress va salbiy hissiyotlarni kamaytirish hamda ijobiy psixologik resurslarini faollashtirishga qaratilgan jarayondir. Bu mexanizmlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: Birinchidan, individual psixologik suhbatlar o'tkazish. Bu orqali shaxsning ichki kechinmalari, muammolari va ehtiyojlari aniqlanadi. Ikkinchidan, emotsional qo'llab-quvvatlash muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy pedagog shaxsda ishonch hissini shakllantirib, uning ruhiy bosimini kamaytiradi. Uchinchidan, guruhli psixologik treninglar orqali shaxsning ijtimoiy faolligi va muloqot qobiliyati rivojlantiriladi. To'rtinchidan, oilaviy maslahatlar va hamkorlik mexanizmi qo'llaniladi. Oila a'zolarining jarayonga jalb etilishi psixologik tiklanishni tezlashtiradi. Ijtimoiy moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari bir-birini to'ldiruvchi jarayon

bo'lib, ular shaxsning jamiyatga muvaffaqiyatli qayta integratsiya qilinishida asosiy omil hisoblanadi.

Ta'lim tizimida rehabilitatsion yondashuvlar. Ta'lim tizimi shaxsni rivojlantirish, tarbiyalash va jamiyatga tayyorlash bilan birga, rehabilitatsion jarayonlarning ham muhim maydoni hisoblanadi. Ayniqsa, turli ijtimoiy, psixologik yoki jismoniy qiyinchiliklarga duch kelgan o'quvchilar bilan ishlashda rehabilitatsion yondashuvlar katta ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuvlar o'quvchining ta'lim jarayoniga qayta moslashuvi, uning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini tiklash hamda ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim tizimida rehabilitatsion yondashuvlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri inklyuziv ta'limdir. Inklyuziv ta'lim barcha bolalarning, shu jumladan maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ham bir xil ta'lim muhitida bilim olishiga imkon yaratadi. Bu jarayon orqali o'quvchilarning jamiyatdan ajralib qolishining oldi olinadi va ularning ijtimoiy integratsiyasi ta'minlanadi.

Rehabilitatsion yondashuvlarda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. O'quvchining psixologik holati, qobiliyati va ehtiyolariga mos ravishda individual ta'lim rejalari ishlab chiqiladi. Bu esa uning ta'lim jarayoniga moslashuvini osonlashtiradi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Ta'lim muassasalarida psixologik-pedagogik xizmatlar rehabilitatsiya jarayonining muhim qismi hisoblanadi. Maktab psixologi va ijtimoiy pedagog hamkorligida o'quvchilarga individual maslahatlar, treninglar va qo'llab-quvvatlash ishlari olib boriladi. Bu esa o'quvchilarning emotsional holatini barqarorlashtirishga yordam beradi. Rehabilitatsion yondashuvlar o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishga ham qaratilgan. Turli to'garaklar, jamoaviy tadbirlar va loyihalarda ishtirok etish orqali o'quvchilar o'z qobiliyatlarini namoyon etadi va jamiyatga moslashish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim tizimida rehabilitatsiya jarayoni faqat maktab doirasida emas, balki oila va mahalla bilan hamkorlikda amalga oshiriladi. Bu hamkorlik o'quvchining ijtimoiy muhitini yaxshilash va uning muammolarini kompleks hal etishga yordam beradi.

Xulosa. Ijtimoiy pedagogning rehabilitatsion xizmatlarni amalga oshirishdagi faoliyati bugungi kunda juda katta ahamiyatga ega. Jamiyatda yuzaga kelayotgan turli ijtimoiy muammolar, oilaviy nizolar, xulqiy og'ishlar hamda psixologik qiyinchiliklar shaxsning to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Bunday holatlarda rehabilitatsion yondashuvlar shaxsni qo'llab-quvvatlash, uning ichki imkoniyatlarini tiklash va jamiyatga qayta moslashtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari shaxsning ruhiy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy aloqalarini mustahkamlashga yordam beradi. Ta'lim tizimida qo'llaniladigan rehabilitatsion yondashuvlar esa o'quvchilarning bilim olish jarayoniga moslashishini yengillashtirib, ularning jamiyatdagi faolligini oshiradi. Rehabilitatsion xizmatlar samaradorligi ko'p jihatdan ijtimoiy pedagog, oila, ta'lim muassasasi va ijtimoiy muhit o'rtasidagi hamkorlikka bog'liqdir. Shu sababli, ushbu sohani yanada rivojlantirish, mutaxassislarining kasbiy malakasini oshirish va zamonaviy yondashuvlarni joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Rehabilitatsion xizmatlar shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi, mustaqil va faol hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mavlonova R., To’rayev A. Pedagogika. – Toshkent: O’qituvchi, 2019. – 320 b.
3. Yo’ldoshev J.G’. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. – Toshkent: Fan, 2020. – 288 b.
4. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2018. – 240 b.
5. “Ijtimoiy pedagogika asoslari” o’quv qo’llanma. – Toshkent: Oliy ta’lim, 2021. – 310 b.
6. UNESCO. Inclusive Education: A Global Perspective. – Paris, 2022. – 210 p.
7. Smith, J. Social Work and Rehabilitation Practice. – London: Routledge, 2018. – 265 p.
8. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. – Harvard University Press, 1979. – 330 p.